

Ivanka Žibert

ŠOLANJE OTROK NA OSNOVNI ŠOLI S PRILAGOJENIM PROGRAMOM

INTERVJU STARŠEV IN UČITELJEV

UVOD

Urejen vzgojnoizobraževalni sistem je zelo pomemben dejavnik, ki vpliva na razvoj družbe. Tudi v Sloveniji se v tem času spreminja šolska zakonodaja. Zakon o osnovni šoli je že sprejet, medtem ko je predlog zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami še vedno v obravnavi. Ta predlog daje poudarek aktivnemu udejstvovanju, sodelovanju staršev tudi pri izdelavi individualnega načrta vzgoje in izobraževanja za otroka s posebnimi potrebami. Zakonodaja se zgleduje po tuji, zahodni. Tam pa so reforme o šolanju otroka s posebnimi potrebami sprožili predvsem starši in posameznimi strokovnjaki. Šole s prilagojenim programom ostajajo, uvajajo pa se nove oblike z možnostjo izbire.

Iz tujine je bil že pred leti prenešen pojem integracije otrok s posebnimi potrebami, ki se pri nas različno razume – kakor komu ustreza oz. kakor je naravnan. Integracija pa ne bi smela biti samo fizična vključitev v šolo ali okolje (kar se dogaja). Vsem bi moralo iti za kvalitetno, osmišljeno življenje.

V preteklem šolskem letu sem se odločila za polodprti intervju staršev otrok z motnjami v duševnem razvoju in učiteljev defektologov na šoli s prilagojenim programom Ane Gale v Sevnici, ker so njihova mnenja, kritike, pohvale in izkušnje nenaдомestljive in potrebne za spremembe v šoli. V raziskavo sem želela vključiti starše vseh otrok iz celotne občine Sevnica, vpisanih v OŠPP, in teh je bilo 25. Štirje starši se vabilu niso odzvali.

Pogovori so potekali s posameznimi

starši, največ pa v dvojicah ali s tremi starši naenkrat v prostorih šole. Zagotovila sem jim anonimnost.

Posebej sem obdelala intervjuje staršev otrok, vključenih v prilagojen program OŠ (lažje moteni v duševnem razvoju), ki jih je bilo 19, intervjuvanih staršev pa 17. V oddelku vzgoje in izobraževanja (v njem so otroci z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju) je bilo vključenih 6 varovancev, intervjuvanih staršev pa 5. Intervjuju so se odzvale tudi vse zaposlene defektologinje in defektolog (8).

Starše sem povprašala :

- v kolikšni meri njim in otroku ustreza oblika šole s prilagojenim programom (OŠPP),
- ali je starše in otroka pri prešolanju oz. všolanju na OŠPP kaj motilo, prizadelo; kaj je bilo pozitivnega,
- kakšno je emocionalno počutje otroka na šoli; ali se počuti sprejetega,
- kje, na katerih področjih menijo, da se otrok počuti segregiranega zaradi šolanja na OŠPP,
- ali imajo občutek, da učitelji, delavci šole, razumejo stiske, težave njihovega otroka in njih, staršev; kako ocenjujejo medsebojno komunikacijo,
- ali menijo, da se šola dovolj vključuje na različna področja življenja in v okolje (predlogi, pobude),
- ali imajo občutek, da so njihovi otroci in družina v enakovrednem odnosu, položaju v družbi v primerjavi z drugimi; ali se lahko samostojno, neodvisno odločajo na podlagi svojih potreb oz. potreb otroka,
- ali menijo, da so deležni dobrih, vsestranskih informacij različnih ustanov,

• ali so bile njihove odločitve kdaj in od koga neodobravane.

O INTERVJUJIH S STARŠI OTROK,
VKLJUČENIH V PRILAGOJENI PROGRAM
OŠ ANE GALE SEVNICA

Večina staršev (petnajst) meni, da je vzgoja in izobraževanje, ki ga izvaja Osnovna šola s prilagojenim programom Ane Gale Sevnica, za njihovega otroka v veliki meri ustrezna. Menijo, da je to dobra oblika šolanja, kar poudarjajo predvsem tisti starši, ki imajo izkušnje s šolanjem otroka na redni osnovni šoli (ROŠ). Tam je bil zelo hiter tempo jemanja snovi, individualne pomoči oziroma utrjevanja za boljše razumevanje pa malo. Med učenci se je pojavljalo tudi zapostavljanje. Posamezni otroci intervjuvanih staršev so postajali vse bolj zaprti vase, »zamorjeni«, nekaterim se je šola povsem uprla, tako da je postalo prešolanje na OŠPP edini izhod tudi za starše, ki tega niso želeli.

Vsi otroci so prešolanje dobro sprejeli, pri nekaterih pa so se po besedah staršev zgodile neverjetne spremembe v pozitivnem smislu. Postali so bolj odprti, razigrani, kot da bi na novo zaživel. Z njihovim napredovanjem so zadovoljni. Za vso družino je postalo lažje.

Staršem je na OŠPP vseh majhno število otrok v razredu, kar omogoča boljše medsebojno poznavanje in pristnejši odnos med učiteljico in učenci. Eden od staršev je menil, da bi otroci dosegli na ROŠ verjetno več samostojnosti kot na OŠPP, ker bi bilo manj podpore in pomoči. Dva prisotna se s tem nista strinjala, menila sta, da bi bilo ravno narobe, ker so to otroci, ki podpora in pomoč potrebujejo, na ROŠ pa je ne bi bili deležni. Trije starši opažajo razlike v pristopu posameznih učiteljic do otroka. Menijo, da ga morajo najprej dobro spoznati in nato iz njega čim več »potegniti«.

Starši, katerih otroci prihajajo iz oddaljenih delov občine, so imeli pripombe glede fizičnega napora otrok, da pridejo do šole. Vstajajo zelo zgodaj in se vozijo z rednimi ali delavskimi avtobusi. Nekateri menijo, da je ravno naporna pot, poleg

osebne sramu staršev, poglavitni razlog, da se starši ne odločijo za prešolanje otroka z motnjami v duševnem razvoju na OŠPP. Šola naj išče ugodnejši način prevoza.

Mnenje enega od staršev je, da bi bilo za njihovega otroka bolje, da bi ostal na bližnji ROŠ, če bi mu pomagal dodatni učitelj v razredu. Ne moti jih program OŠPP, moti jih izločitev otroka iz domačega okolja in oddaljenost šole, s čimer je povezan precejšnji dnevni napor.

To, da je šola s prilagojenim programom locirana proč od redne osnovne šole, staršev ne moti – nekateri menijo, da je to prednost, drugi o tem niso razmišljali.

Ob prešolanju oz. vpisu je sedem staršev najbolj bolet občutek in spoznanje, da je njihov otrok manj uspešen, da ne zmore redne osnovne šole. Štirim tudi ni bilo vseeno, kaj si o njih in o otroku misli okolica. Eden od staršev je sprejel prešolanje kot nekaj slabega, kar bo otroku v nadaljnem življenju škodilo in zaprlo poti. Sedaj ne misli več tako, ker si je pridobil več informacij od drugih staršev in šole.

Vsi otroci so po začetnih težavah pri navajanju na novo okolje prešolanje oz. vpis dobro sprejeli. Nekateri so občutili veliko olajšanje. Vrnil se jim je pozitiven občutek lastne vrednosti.

Glede postopka razvrščanja otrok z motnjami v razvoju starši niso imeli pripomb. Po njihovih izkušnjah je vse potekalo korektno.

Po besedah staršev je emocionalno počutje otrok na OŠPP »Ana Gale« zelo dobro. Počutijo se sprejete, zadovoljne, nihče ne odklanja šole. Nekateri so postali bolj veseli, čustveno sproščeni – v primerjavi s prejšnjim obiskovanjem ROŠ.

Nekatere otroke moti zgodnje vstajanje in nekaj časa so pogrešali bivše sošolce.

Starši menijo, da se otroci zaradi šolanja na OŠPP ne počutijo drugačne. Občasno se med vožnjo oz. na poti v šolo drugi otroci iz njih norčujejo, jih zbadajo... Tega so včasih deležni tudi bratje in sestre, ki hodijo v redno šolo. Tu in tam je prišlo do poskusov, da so hoteli otroka kaj »naplahtati«.

Pri igri in druženju v domačem okolju jih drugi otroci sprejemajo medse. Posamezniki se enakovredno vključujejo v

okviru krajevne skupnosti v dejavnosti – npr. h gasilcem. Na splošno gledano pa imajo manjši krog poznanih, ker je OŠPP v primerjavi z ROŠ majhna.

Komunikacijo z učiteljicami so starši ocenili kot zelo dobro. Imajo občutek, da razumejo težave in stiske njihovih otrok in njih samih. So dostopne, ne postavljajo pogojev ali ovir v medsebojnih stikih. Nekaterim staršem veliko pomeni odkrit pogovor. Izrazili so tudi pohvalo glede posvečanja njihovim otrokom.

Enajst staršev meni, da se šola dovolj vključuje na različna področja življenja in v okolje ter želijo, da šola še naprej organizira vsakoletno letovanje, sodelovanje z lokalnim radiom, objavljanje prispevkov otrok v časopisih, prirejanje razstav, športna tekmovanja, krožke. Pet jih predlaga širjenje sodelovanja s šolami na športnem področju, ki naj ne bi bilo samo tekmovanje najboljših. Za otroke bi želeli tudi več ekskurzij in izletov, če ne bi finančno obremenjevali staršev.

Ob tem so imeli pripombo na sam vzgojnoizobraževalni program šole. Menijo, da bi moral vsebovati več poudarka na praktičnih delih in v razvijanju ročnih spretnosti, želijo več tehničnega pouka, z vsem pa naj bi začeli čim bolj zgodaj oz. v nižjih razredih, saj bodo to otroci v življenju in pri zaposlitvi najbolj potrebovali.

Starši imajo občutek, da so njihove družine enakovredne drugim, kar se nanaša na pravico oz. možnosti izbire, da se lahko samostojno odločajo na podlagi svojih in potreb otroka. Vsiljevanj ni in jih tudi ni bilo, le svetovanje. Nihče ni doživel, da njegove odločitve ne bi odobraval.

15 staršev meni, da jim ustanove, društva, šola dajejo dobre vsestranske zakonske, finančne, šolske informacije, če jih potrebujejo. Eden želi več informacij s finančnega področja, namreč o olajšavah, ki izhajajo iz otrokove motenosti, in predlagajo, da bi šola letno vabila strokovnjake s tega področja na roditeljske sestanke, kjer bi se lahko starši seznanjali z novostmi in možnostmi.

O INTERVJUJIH S STARŠI OTROK, VKLJUČENIH V ODDELEK VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Staršem otroka z zmerno in težjo motnjo v razvoju, ki je že več let vključen v oddelek vzgoje in izobraževanja (OVI), je danes težje govoriti o meri ustreznosti programa, ki ga je ta deležen na OŠ Ane Gale. Z leti se je pogled staršev in odnos strokovnih delavcev spremenil – na bolje.

Trnova pot dveh staršev se je pričela pri vključevanju otroka v vrtec. Da so ga sprejeli, so morali skoz vrsto ponižanj, potrebne so bile prošnje, solze. V vrtcu so imeli otroka za motečega za ostale, niso se ukvarjali z njim, rekoč, da za to delo niso usposobljeni. Razvojnega oddelka ni bilo.

Tudi pri vključitvi v OVI na šoli sta imela dva starša občutek, da otrok ni bil sprejet ravno z odprtimi rokami. Bile so težave z miselnostjo posameznih zaposlenih, ki pa se z leti izboljšuje. Vseh pet staršev meni, da je premalo povezav med vrtcem, šolo in nato varstveno delovnim centrom ali drugo obliko skrbi za njihove otroke, ko preidejo v odraslost. Vse je preveč razdrobljeno. Potrebna bi bila kontinuirana skrb in obravnava od rojstva dalje.

Starši se strinjajo, da naj se defektologi dodatno izobražujejo, vendar naj bi šola v tem času zagotovila enakovredno nadomestilo za odsotnega učitelja, da ne bi bili otroci prikrajšani. Želijo tudi, da ne bi bilo menjav učitelja, ko je »pravi človek na pravem mestu«, ker bi bili dosežki večji.

Pripominjajo, da se vključuje premalo zunanjih strokovnjakov. Logopedске obravnave so preredke, fizioterapevta ni.

Nekatere starše moti sistem dela. Menijo, da skupina v OVI združuje po sposobnostih preveč različne otroke in da se defektolog ne more v polni meri posvetiti posamezniku. Sicer pa je kolektiv do otrok skrben in so deležni ljubezni.

Eden od staršev meni, da bi otroci pridobili več, če bi bili priključeni k redni osnovni šoli. Tudi ti iščejo vzornike in če bi bili v družbi bolj sposobnih otrok, bi bili deležni več spodbud. Vendar se tudi ta starš sprašuje, do katere mere (starostna meja), saj takih izkušenj ni.

Dva starša menita, da smo v primerjavi z nekaterimi ustanovami v materialnem smislu pravi reveži. Ni velikih, svetlih prostorov, prostora za gibanje. (Opomba: šola je preurejena predvojna zasebna vila.) Vodstvo šole bi moralo od družbe prodornejše, agresivno zahtevati sredstva za napredek šole (računalnik v učilnico), urejenost in pripomočke. Drugi starši so zadovoljni in nimajo pripomb.

Starši, katerih otroci se vozijo v šolo, so izrazili strah za njihovo varnost.

Dva starša sta imela pripombo na postopek razvrščanja. Sprašujeta se, kako lahko strokovnjak, ki prvič vidi otroka, oceni njegove sposobnosti v desetih minutah. Menijo, da je razvrščanje šablonsko. Otroke, npr. z Downovim sindromom, se daje preveč v kalup. Obravnavati jih je treba po njihovih sposobnostih – saj so med njimi razlike –, ne po diagnozi. Otrok naj se čim več nauči za življenje, kar naj bi bilo vodilo obravnave otroka na OŠPP v OVI. Tudi zanje bi bilo treba prilagoditi šolsko delavnico, da so varni v njej in da lahko delajo izdelke. Pomembno se jim zdi, da daje učitelj naloge, da se otrok zaposli doma. Ljubezen, ljubkovanje, igranje je za življenje premalo. Učiti in utrjevati jim je treba pozitivne navade, vodstvo šole pa naj poskrbi, da bodo imeli učitelji pripomočke.

Otroci OVI se čutijo na šoli sprejete, so zadovoljni. Med počitnicami zelo pogrešajo sošolce z oddelka. Otroci iz domačega okolja oz. sosesčine jih jemljejo z distanco, tudi ignorantsko. Do njih se ne znajo obnašati, ne vedo, kako z njimi ravnati, ne poglobljajo se v njihove potrebe, jih ne poznajo, imajo o njih drugačno predstavo, kar je odvisno tudi od domače vzgoje, ne sprejemajo jih medse (otroka še nikoli niso povabili na rojstni dan – če so, so starše, je pripomnil eden od staršev). Zato toliko bolj pogrešajo med prostimi dnevi otroke iz OVI, ker nimajo druge družbe in so navezani le med seboj.

Starši oziroma družine teh otrok se morajo marsičemu odreči, npr. kulturnemu življenju, zabavi... Če se želijo česa udeležiti, morajo v tem času plačati varstvo. Nekateri jemljejo otroka s seboj in so neredko deležni neprijetnih, bolečih pripomb, namigo-

vaj, posmeha. Včasih so na to odreagirali, sedaj ne več.

Vsi starši menijo, da je komunikacija z učitelji oz. delavci šole dobra. Nekateri so še posebej pohvalili angažiranost določenih učiteljic v izvenšolskih dejavnostih, delo v društvu Sožitje, sodelovanje s starši na seminarjih.

Eden od staršev je imel ob začetnih stikih s šolo nekaj težav. Postopoma se je komunikacija bistveno izboljšala. Sedaj ima občutek, da delavci šole niso več osebno prizadeti, če ima pripombe na delo, program...

Glede vključevanja šole na različna področja in v okolje menijo trije starši, da je dobro. Dva pa menita, da je šola preveč odmaknjena, morala bi se bolj povezovati z drugimi ustanovami, od vrtca naprej, in bolj agresivno nastopati navzven. Kar pripada ostalim otrokom, naj tudi tem. »Sonce naj sije vsem enako.« Otroci so zaradi svojega statusa preveč odrinjeni. Starši pogrešajo več povezovanja z redno OŠ, od novoletnega praznovanja, pustovanja do drugih srečanj. Tako bi se spoznavali med seboj in bi lažje spreminjali odnos drug do drugega. Želijo tudi več ekskurzij in dogodkov, kot so srečanja z gasilci, policisti, vendar naj se ne ponavljajo prepogosto.

Eden od staršev ima negativno izkušnjo glede možnosti odločanja. Otrok je bil po mnenju komisije za razvrščanje vključen v oddelk vzgoje in izobraževanja brez upoštevanja želje staršev, naj se vključi v prvi razred OŠPP. Ni se strinjal s tem, da strokovnjaki postavijo diagnozo za vse življenje.

Starši drugega otroka so odločitve sprejemali in izpeljali s svojo odločnostjo in s podporo ožje in širše družine.

Ostali takšnih izkušenj nimajo.

Veliko kritik so starši izrekli glede informacij v zdravstvu. Zlasti v predšolskem obdobju jih ni bilo ali jih je bilo malo ali so bile nepopolne. Nekateri specialisti so se obnašali kot mali bogovi in si niso pustili nič reči. Pri dveh otrocih je bila bistvena iniciativa staršev, da so bili v tem obdobju sploh obravnavani. V zgodnjem obdobju so pogrešali več informacij, seminarjev o stanju otroka, kaj storiti, kako naprej...

Društva, ustanove naj bi same obveščale

starše glede zakonodaje, novih možnosti, spremembah itn., ki se tičejo teh otrok, ker sami starši temu dostikrat ne morejo slediti. Želijo, da bi se na šoli organizirale okrogle mize, kjer bi se pogovarjali o novostih, spremembah, o tem, kaj bi se še dalo storiti...

O INTERVJUJIH DEFEKTOLOGOV IN DEFEKTOLOGINJ

Intervjuvala sem vseh osem učiteljic in učiteljev defektologov, ki so zaposleni na OŠPP Ana Gale. Dve delata kot mobilni defektologinji s predšolskimi in šolskimi otroki (ROŠ), ki zaostajajo v razvoju. Zastavila sem jim enaka vprašanja kot staršem, seveda prilagojena vidiku učiteljev. Njihova mnenja navajam v strnjeni obliki.

Sedanja oblika vzgoje in izobraževanja otrok z motnjami v duševnem razvoju po prilagojenem programu je ustrezna. Pri tej obliki pride otrokova osebnost do veljave, njegova samopodoba je boljša. Nespodbitno je, da tak otrok potrebuje individualni prijem, veliko spodbud in različnih oblik in metod dela. Potrebuje tudi več vzgoje, kar mu pozneje v življenju pomaga, da se lažje prilagodi, vključi in naveže stike. Pri pojmovanju integracije se je treba zavedati, da so telesne okvare eno, duševne motnje pa drugo. Mesto telesno hendikepiranih otrok je vsekakor na ROŠ. Integracija tudi, če ima otrok specifično učno motnjo, kot je npr. legastenija, ki jo lahko strokovnjak postopoma odpravi. Če je otrok na OŠPP glede na svoje motnje uspešen ter se vključi v nadaljnje izobraževanje in doseže poklic, to odtehta stigmo, ki nato v življenju tako ali tako zbledi. Seveda so mogoče še nadaljnje izboljšave vzgojnoizobraževalnega procesa na OŠPP.

Integracija sama po sebi prinaša pozitiven napredek, vendar pod določenimi pogoji. Otroku je treba preskrbeti najboljše možnosti za celostni razvoj.

Psihološka priprava staršev za šolanje ali prešolanje otroka na OŠPP je premajhna. Starši otroka z očitno motnjo v duševnem razvoju, ki je bil obravnavan že v predšolski dobi, so dovolj pripravljene ob vpisu na OŠPP. Veliko bolj boleče je za tiste, katerih

otroci obiskujejo redno šolo in šele tam ugotovijo, da niso zmožni slediti programu OŠ in je potrebno prešolanje. Naj tak otrok poskusi šolanje na ROŠ, da starši uvidijo in imajo dokaz, da ne gre. Pozneje jih ne bo težil občutek, da bi bil otrok morda le uspešen in da so mu s prešolanjem škodovali. Premalo se naredi pri predstavitvi šole s prilagojenim programom. Starši nimajo predstave, kaj se v šoli dogaja. Treba jim je povedati, da poklicna pot s tem otroku ne bo zaprta, seveda, če bo s skupno pomočjo, tudi staršev, otrokov uspeh primeren za vpis v šole skrajšanega srednjega izobraževanja.

Razvrščanje je enkratni, ni procesni postopek, kar bi bilo bolje – ob večji vlogi učiteljice, ki otroka uči.

Emocionalno počutje otrok na OŠPP je zelo dobro. Velika razlika v pozitivnem smislu se pojavi kmalu po prešolanju – postanejo živahni, sproščeni. Starejši otroci, ki se prešolajo v višje razrede, potrebujejo nekaj več časa. Le pri čakanju na avtobus na poti v šolo ali domov pride včasih do žalitev ali izzivanj otrok iz ROŠ.

Otroci iz OŠPP se počutijo segregirane pri znanju. Nekateri ugotavljajo, da se na tej šoli v primerjavi z ROŠ manj učijo. Ni posameznih predmetov. Vendar jih to ne skrbi veliko. Glede segregiranosti je problem zase pot v šolo, kjer se otroci med seboj šikanirajo. Pojavlja se tudi razlikovanje pri vpisu v srednje šole s skrajšanim programom oz. nižjim poklicnim izobraževanjem, kjer imajo učenci z ROŠ prednost.

Podeželsko okolje ima svoj vpliv na vrednote. Starši z vasi imajo verjetno močnejši občutek, da so njihovi otroci razlikovani, kot ljudje dejansko gledajo na to.

Komunikacija s starši je dobra, odprta. Nekateri potrebujejo za to čas, drugi ne, posamezniki se ne odprejo nikoli. Pretežno pa so zgovorni, velikokrat zaupajo osebne stiske in sprejemajo pomoč. Žal nekaterih očetov ni v šolo vsa leta otrokovega šolanja.

Šola se vključuje na različna področja življenja in v okolje. Vendar moramo še iskati možnosti širšega vključevanja. Ideje so, omejujejo jih finančne in organizacijske težave. Skoraj vsi učenci so vozači, vezani na uro prevoza. Pogreša se tudi sodelovanje

zunanjih strokovnjakov, npr. pri likovnem in tehničnem pouku, ker so na nekaterih področjih učitelji premalo usposobljeni.

Na določenih področjih družinam z otrokom z motnjo v duševnem razvoju niso zagotovljene optimalne življenjske možnosti. Vprašljiva je informiranost, poučenost staršev. Na splošno lahko odločajo samostojno. Pomemben dejavnik je okolje, v katerem živijo. Te družine so zlasti na čustvenem področju dosti bolj obremenjene. Težijo jih občutki krivde, v okolje se ne morejo vključevati s ponosom na otroka. Obremenjuje jih otrokova prihodnost. Imajo tudi večje finančne potrebe.

O dostopnosti informacij staršem z različnih področij učitelji(ce) menijo, da starši dobijo ustrezne informacije, če izrazijo željo, potrebo, voljo in pogum. Nekateri so premalo ozaveščeni, kaj jim pripada.

RAZPRAVA

Rojstvo otroka spremljajo različna pričakovanja staršev, najbolj pa si želijo, da bi bil zdrav. Do spoznanja, da je njihov otrok drugačen, da odstopa od povprečja, prihajajo starši v različnih časovnih obdobjih. Odvisno je od tega, koliko je otrok prizadet, kolikšna je motnja v razvoju. Čim hujša je motnja in čim večji razvojni zaostanek, tem hitreje opazijo, da je z otrokom nekaj narobe. Ponavadi jih na to opozorijo zdravniki, pri očitnejši prizadetosti pa že v porodnišnici.

Za starše je to hud udarec, povezan z veliko bolečinami in posledicami, ki jih različno doživljajo. Gotovo je tudi za zdravnika težka naloga, ko sporoča staršem nekaj, kar spreminja njihova pričakovanja. Velikega pomena za starše v tistem trenutku in še dolgo v življenje je, kako jim je sporočeno, da je otrok prizadet. To od zdravnika zahteva tenkočutnost, znanje in življenjsko modrost. Pri sporočanju mora biti previden, vendar realen. Starši se odzivajo različno: z žalostjo, razočaranjem, jezo, zagrenjenostjo, odklonitvijo. Nekateri začnejo spraševati, drugi se zapro vase. Za nadaljnji odnos staršev do otroka je pomembno, kako se zdravniku posreči prepričati starše,

da je tudi njihov otrok enakovreden drugim in da ima številne možnosti. Pri tem, ko staršem v njim razumljivem jeziku razloži realnost, je pomemben pozitiven odnos. Delno prikrivanje resnice in sentimentalnost starše zavajata. Zdravnik bi moral načrtovati pogovor z informacijami o možnih vzrokih, možnostih otrokovega razvoja, literaturi, povezovanju staršev. Zelo pomembno je, da pomaga staršem dojeti, da bo lahko tudi njihov otrok kot vsak drug odraščal v družini, kjer ga bodo imeli radi, imel bo prijatelje in se bo vključeval v okolje.

Idealno bi bilo, če bi v nadaljnjih pogovorih sodelovali sodelavci zgodnje terapije in da bi imel zdravnik redne stike s službami za zgodnji razvoj, vrtci, šole in da bi bil v superviziji. Taka zavzetost bi ugodno vplivala na starše, saj bi si pridobili občutek varnosti ob enotni doktrini, zdravnik pa bi imel za starše vedno nove informacije. Občasni sestanki vseh strokovnjakov, zastopanih v zgodnji terapiji zaradi opazovanja, poročanja in dogovorov o nadaljnjem otrokovem razvoju, bi morali postati sestavni del prakse.

Družini je v veliko pomoč organizirana zgodnja terapija za otroke z motnjo v duševnem razvoju v domačem ali bližnjem kraju. Od krajevnih oblasti je odvisno, v kakšni smeri in koliko so razvili mentalno-higiensko dejavnost v osnovni zdravstveni službi, ki spremlja otroka od zgodnjega otroštva do odraslosti (Skuber 1995).

Pri otrocih z lažjimi motnjami v duševnem razvoju pride pravo spoznanje pogosto šele, ko je otrok že v šoli in ima z učenjem velike težave. V praksi se kaže, kako globoko to prizadene starše in kako težko sprejmejo. Res pa je, da imajo za to tudi najmanj časa. V predšolskem obdobju, ko otrok ni postavljen pred večje zahteve, otrokove zmanjšane sposobnosti ne opazijo ali jih prezrejo, zato je ob začetku šolanja, ko se motnja ugotavlja, še toliko bolj boleče. Pogosto se dolgo ne morejo sprijazniti in poskušajo storiti vse, kar je mogoče. Na prešolanje pristanejo šele, ko vidijo, da je otrok resnično omagal in tudi sami nimajo več moči, da bi ga silili naprej. Po prešolanju si oddahnejo mnogi starši. Pravijo, da bi to storili že prej, če bi vedeli, da bo otrok tako

zadovoljen (Žerdin 1991). Seveda tega ni mogoče posploševati.

Večina otrok šolo s prilagojenim programom uspešno zaključijo. Vendar je tudi tu svojevrstna selekcija, ker so med njimi prav tako precejšnje razlike. Ob koncu šolanja se nekateri otroci takoj zaposlijo z neposrednim priučevanjem v podjetju, kar je bila praksa predvsem pred nekaj leti, ko še ni bil tak problem za delovna mesta. Mlajši, telesno šibkejši in socialno manj zreli učenci lahko podaljšajo šolanje še na deveto ali deseto leto na OŠPP. Šolanje lahko nadaljujejo v skrajšanih in nekaterih prilagojenih programih srednjega izobraževanja.

Uspešnost zaposlitve je odvisna od otrokovih splošnih sposobnosti, telesnih zmogljivosti, od posameznih delovnih sposobnosti, osebnostnih lastnosti, zlasti pa od trenutnih družbenih in gospodarskih razmer. Okolica v njih običajno ne prepozna kakih posebnih odstopanj, ker se znajo prilagoditi potrebam vsakdanjega življenja. Večina se jih poroči in ustvari družine. O tem, kakšno OŠ so končali, pa največkrat modro molčijo, kar se tudi odraža, ko se naključno srečujejo z delavci OŠPP na javnih mestih in jih nočejo več poznati. Nihče jim tega ne more in ne sme zameriti.

V veliko pomoč staršem otroka z motnjo v duševnem razvoju so seminarji, ki jih največkrat organizira Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Sožitje ali lokalno društvo. Namen teh seminarjev je seznanjanje z možnostmi za pomoč otroku, čustvena podpora ob življenju z otrokom in ne nazadnje tudi rekreacija.

Šele seminar velikokrat prinese odgovor ali zmanjša težo pritiska vprašanja, zakaj se je ravno v njihovi družini rodil tak otrok. Za nekatere starše je prava razbremenitev in pomaga rešiti večkrat napete odnose med partnerjema, sorojenci, okolico, terapevti.

Strokovnjaki pravijo, da so ti seminarji nekaj posebnega v evropskem okolju v dobrem pomenu besede in da smo lahko na to ponosni. Treba jih je obdržati in razvijati naprej.

Družina s prizadeto osebo potrebuje poleg nasvetov in podpore tudi praktične oblike pomoči, ki jo razbremenjujejo v

vsakodnevnem življenju, saj je nadpovprečno obremenjena. Pravica do razvijanja osebnosti družinskih članov zaradi otrokove prizadetosti ne bi smela biti okrnjena in ne bi smela pripeljati do tega, da bi se družinski člani odpovedali uresničevanju lastnih interesov, ali celo v izolacijo celotne družine. Družinam je treba pomagati, saj imajo pravico do enake kakovosti življenja kot drugi.

V zahodni Evropi so se že razvile dejavnosti (skupine za samopomoč, dobrotelne organizacije) za razbremenjevanje družin, ki izhajajo iz potrebe povsem določene družine in na temelju tega načrtujejo možnosti, ki so v domačem kraju ali v sosedstvu. Ne gre za podvajanje ustanov, ampak za zapolnitev vrzeli, ki jo čutijo starši, saj te službe ne nameravajo postati ustanove. Tega pri nas v taki obliki ne poznamo, zamisel pa bi veljalo pretehtati. Žal so taka hotenja še vedno v premajhni meri izvedbeno zagotovljena, z marsikaterimi nerešenimi vprašanji, s financiranjem vred.

Za vse, tudi za otroke z najtežjo duševno prizadetostjo velja pravica in dolžnost obiskovanja šole. Tudi ti naj se naučijo vsega, kar potrebujejo, da se v skladu s svojimi individualnimi možnostmi in sposobnostmi na vseh področjih življenja dobro počutijo, znajdejo, vključujejo in uveljavljajo. Zato je treba oblikovati učne vsebine predvsem z izhodišč konkretnosti. Pri vseh je treba izhajati iz otrokove celostne sposobnosti in paziti, da pouk ni sam sebi namen, ampak namenjen usposabljanju za življenje. V okvir celostnega učenja spadajo tudi vse prvine skupnega sobivanja, doživljanja in skupnega učenja in delovanja z neprizadetimi.

OŠPP mora upoštevati princip vsesplošnega spodbujanja in razvijanja tistih otrokovih sposobnosti, ki so mu dane. Ne sme izhajati iz tega, česa ne zmore, ampak iskati, razvijati in ohranjati sposobnosti, ki jim je kos in ki mu bodo kar najširša podlaga za čim bolj samostojno in kakovostno življenje. Del teh zahtev bi se lahko uresničeval tudi v obliki integriranih povezav, tako v rednih oblikah šol kakor tudi z različnimi drugimi oblikami, ki zadovoljujejo posebne potrebe otroka s prizadetostjo in delujejo

po načelih vključevanja.

Zaželeno bi bilo, da bi imeli starši, glede na različne sposobnosti in interese za svoje otroke s prizadetostjo, tudi več izbire med različnimi programskimi možnostmi. Razvoj šolstva za otroke z duševno prizadetostjo mora iti v kakovost ter v oblikovanje in ustvarjanje novih programskih ponudb zanje, skupaj z vzgojnimi prijemi, ki bi jim omogočali čim večjo stopnjo poznejše življenjske integracije.

Poleg pouka bi morala šola ponuditi tudi različne terapevtske oblike pomoči (fizioterapevt, več logopedskih vaj...), ki se vključujejo v sam pouk. Zagotavljala naj bi tudi različne druge vsebinske oblike, od različnih vrst svetovanja do organiziranih oblik vsebinsko kakovostnega prostega časa. Spet lahko rečem, da se žal ustavlja pri denarju.

Potrebe vseh stopenj učencev z duševno prizadetostjo je treba upoštevati tudi pri ustreznih opremljenosti šole, pri različnih kadrovskih in tehničnih normativih in zlasti pri specifičnih učnih in življenjskih pripomočkih, ki zagotavljajo okoliščine za kar najboljše doseganje učnih ciljev in razvijanje otrokovih zmožnosti.

Neodvisno od oblike šole, njenega ustanoviteljstva in izvedbene realizacije bi moralo biti šolsko delo vključeno v celostno zasnovo skrbi za osebe z duševno prizadetostjo v Sloveniji, kar pomeni, da morajo biti vsi upravičenci deležni enakih vsebinskih in izvedbenih možnosti. Vzporedno bi morale biti izvedene tudi vse prejšnje in poznejše življenjske povezave, ki dajejo odgovor na vprašanje, kaj in kam zdaj. V zvezi z vsem tem je zato izredno pomembno medsebojno sodelovanje staršev in šole, skupaj s šolskimi oblastmi. Partnerstvo in komplementarnost med starši in strokovnjaki je tudi v šoli nujno, da bi imeli vsi cilji izobraževanja in usposabljanja konkreten funkcionalen rezultat, ki zadovoljuje vse tri partnerje v delu življenja, ki zajema šolsko obdobje (Generalni koncept in izvedbena načela Sožitja – Zveze društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, 1997).

Sodelovanje oz. komunikacija med učiteljem (ali drugim strokovnjakom), otroki in starši je na eni strani izredno občutljivo področje, na drugi pa izredno

pomembno, pa naj gre za starše zdravih otrok ali otrok z motnjami v razvoju.

Starši so prvi in najpomembnejši vzgojitelji svojih otrok. Šola kot vzgojna ustanova jim lahko pri tem pomaga in mora pomagati. Vzgoja v šoli je dopolnjevanje tistega, kar starši vlagajo v vzgojo otroka, ne more pa biti nadomestilo.

Idealno je, če komunikacija med učiteljem, starši in otrokom poteka po principu permanentne povratne informacije (*feedback*). Te pomagajo učitelju izostriti zavedanje lastnega vedenja in doživljanja, odkrijejo pa mu tudi posledice njegovega vedenja. Ne sme pa jih vsiljevati, ker je njihov namen pomagati drugemu, in ne sme jih uporabljati za sproščanje lastnih napetosti.

Pogosto poteka sodelovanje med učiteljem, starši in otroki v obliki enosmerne komunikacije, pri katerem je največkrat edini vir informacij učitelj. Tak način sodelovanja ovira starše pri njihovi aktivnosti. Na srečanjih s starši je treba ustvariti tako vzdušje, da lahko starši aktivno sodelujejo in v vzdušju medsebojnega zaupanja razpravljajo o problemih, ki jih težijo, ter spoznavajo probleme in izkušnje drugih staršev.

Pri komunikaciji bi moral učitelj upoštevati psihosocialne značilnosti staršev. Te razlike lažje upošteva ob pogovorih s posameznimi starši, težje pa, ko govori s skupino. Tedaj naj bi se prilagodil tistim staršem, ki si sami težje pomagajo in potrebujejo intenzivnejšo pomoč.

Poklicna struktura staršev je tudi dejstvo, ki ga učitelj ne bi smel prezreti, saj je lahko izmenjava izkušenj koristna tako za starše kot učitelja in učence. Učiteljeva avtoriteta ni nič manjša, če mu tudi starši posredujejo kakšne informacije ali nasvete. Že ob prvih stikih se mora učitelj zavedati njihove individualnosti, različnih osebnostnih lastnosti, vplivov kulturnih in etničnih dejavnikov in vplivov širšega okolja. Izgibati se mora subjektivnim sodbam in se varovati predsodkov. Komunikacijske ovire, ki nastanejo zaradi vnaprej oblikovanega odnosa do staršev, je zelo težko odstraniti.

Učitelj je tisti, ki spodbuja komunikacijo, in ta je konstruktivna, če je usmerjena k staršem, kar pomeni, da naj učitelj poišče učinkovitejše oblike komunikacije, ne pa

oblike, ki so zanj najlažje izvedljive. Enako velja za svetovalne – socialne delavce.

Nekateri starši imajo s šolo in razgovori v šoli negativne izkušnje. Te so velika ovira za uspešno komunikacijo, zato mora učitelj(ica) v primerih, ko stališča staršev niso usklajena z interesi učitelja, poskušati s konstruktivnim vodenjem počasi ozaveščati starše, da tudi oni prično pozitivno vrednotiti učiteljeva prizadevanja. Treba jim je pokazati, da so v šoli dobrodošli in da je otrok in njegov uspeh pomemben za vse (Novljan 1997).

To še posebej velja za starše otrok z motnjami v razvoju, kajti družina s tem otrokom je socialno, psihično in ekonomsko obremenjena. Poleg tega mora skrbeti, vzgajati in izobraževati prizadetega otroka še v drugačnem smislu kot ostale otroke. Taka družina potrebuje vseskozi pomoč, ki se z razvojem in starostjo otroka spreminja.

UGOTOVITVE IN PREDLOGI

Iz obeh delov raziskave je razvidno, da sta vzgoja in izobraževanje po prilagojenem programu v veliki meri ustrezna. Vendar se nakazujejo vprašanja in usmeritve, ki jih bo treba razreševati.

Učne vsebine, delovni načrt šole se mora usmerjati v usposabljanje otrok za življenje, za sobivanje z drugimi. Pri oblikovanju individualnega načrta je treba vključiti starše otroka ter upoštevati njihovo mnenje in stališča kot enakovrednih partnerjev oz. članov tima.

Šola naj pritegne strokovnjake za različne terapevtske oblike pomoči otrokom, kjer čutijo starši in defektologi potrebe ali pomanjkanje znanja.

Mentalnohigienskega dispanzerja, ki bi interdisciplinarno skrbel za otroke s posebnimi potrebami, v občini ni. Treba je iskati povezave v ožji regiji, kjer tak dispanzer je.

Povezava med različnimi institucijami, ki skrbijo za osebe z motnjami v duševnem razvoju, je razmeroma slaba. Koordinacijo med njimi bi lahko prevzela šola.

Družina s prizadetim otrokom je obremenjena na vseh področjih. V veliko pomoč staršem so seminarji. Treba jih je obdržati

in razvijati naprej.

Prihod v šolo je za bil za veliko otrok otežen. Prevozi niso bili zadovoljivo urejeni. Ta problem je v tem šolskem letu že urejen s pogodbenim prevozom s kombijem.

Finančno pomoč za razširitev dejavnosti in za druge potrebe šole je treba iskati pri različnih virih (donatorstvo, sponzorstvo).

Po mnenju staršev in učiteljev so še možnosti in področja, kjer bi se lahko šola predstavila, vključevala ter povezovala. Pri iskanju poti moramo postati izvirnejši in bolj inovativni.

Sistem informiranja staršev o pravicah in možnostih je pomanjkljiv. To vrzel lahko šola zapolni z vabili strokovnjakom (po željah in potrebah staršev) na razgovore ob roditeljskih sestankih.

Te družine bi potrebovale praktične oblike pomoči, ki bi jih razbremenjevale v vsakodnevnem življenju. Društvu Sožitje bi lahko dali pobudo, da ugotovi, ali in kakšno pomoč želijo, ki bi jo bilo mogoče izpeljati v okviru javnih del ali civilnega služenja vojaškega roka.

Skupna naloga pa je razvijanje takih medsebojnih odnosov v družbi in pripravljenosti družbe, da bi se zmanjšali predsodki do prizadetih ljudi in bi bilo omogočeno kakovostno sobivanje vseh.

Literatura

- JEREB, T. (ur.) (1997), *Živeti tako normalno, kot je mogoče. Naš zbornik*, 30, 1: 19-22.
- NOVLJAN, E. (1997), *Teze za seminar za svetovalne delavce na osnovnih šolah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo
- SKUBER, P. (1995), *Pomoč družini z duševno prizadetimi. Naš zbornik*, 28, 1: 12-16.
- STROJIN, M., A. MIKUŠ KOS (1991), *Vsak otrok hodi v šolo*. Murska Sobota: Pomurska založba
- ZALOKAR DIVJAK, Z. (1996), *Vzgoja je... ni znanost*. Ljubljana: Educy
- ŽERDIN, T. (1991), *Težave, težavice, učne motnje*. Murska Sobota: Pomurska založba